

FORSKNING OM TECKENSPRÅK

XX

Inger Ahlgren

OM DÖVBLINDFÖDDA BARNNS MÖJLIGHET TILL
SPRÅKUTVECKLING

Stockholms universitet
Institutionen för lingvistik

Redaktörer: Inger Ahlgren
Brita Bergman



Om dövblindfödda barns möjlighet till språkutveckling

Inger Ahlgren

Inledning

Denna uppsats handlar om en studie som jag drivit sedan 1987 tillsammans med en lärare från Ekeskolan som heter Barbro Göras. Barbro är utbildad som speciallärare för blinda och dövblinda barn och själv har jag forskat om döva barns språkutveckling.

Studien gäller dövblinda barn och ungdomars kommunikation och främst hur vuxna kan underlätta barnens språkliga och kommunikativa utveckling.

Det kanske är frestande att tro att det inte kan finnas vidare mycket kommunikation om ett barn föds utan syn och hörsel. Så tänkte jag när Barbro lockade in mig i det här arbetet. Jag vet ju hur oerhört viktig synen är för det lilla barnets utveckling i alla aspekter. Vi kommunicerar med små barn med gester, ögonkontakt och minspel. Detta är fullständigt ömsesidigt. Lika mycket som barnet behöver se oss och få information från våra ansikten och ögon, lika beroende är vi av att se intresse i barnets ansikte och blick och få information från barnets minspel och gester. Om ett barn då varken ser eller hör kan det ju inte finnas något samspel, tänkte jag. Men jag tänkte fel vilket jag förstod vid min första kontakt med ett barn fött helt utan vare sig syn eller hörsel.

Barbro och jag har koncentrerat oss på två barn, men vi har gjort spridda observationer av ytterligare tre förutom att Barbro själv alltså har en mångårig erfarenhet av dövblinda barn och ungdomar. De barn vi studerat är Lars och Johan.

Lars 14 år

Min första kontakt med ett dövblint barn var med Lars 1987. Han var då elev på Ekeskolan och jag träffade honom där. Pojken var när jag kom in i rummet föremål för undervisning. Han satt vid ett bord och hade en lärare vid sin sida. När jag och en annan person från skolan kom in avbröt läraren verksamheten och började prata med oss. Vi sa snabbt att hon inte skulle bry sig om oss och hon återupptog det de höll på med. Verksamheten gick ut på att hon tog

ett föremål t ex en nyckel och la det i pojkens hand så att han kunde känna formen. Därefter la hon nyckeln på en plastfilm, uppspänd på en ram och ritade med en penna konturerna av nyckeln. På plastfilmen uppstod då en relief av nyckeln som hon förde pojkens hand över. Därefter tog hon pojkens hand och försökte forma den till teckenspråkets handform för tecknet för nyckel och gjorde med hans hand den rörelse som det tecknet kräver. Därefter vidare samma procedur med ett nytt föremål. Detta var alltså teckenspråksundervisning.

När verksamheten pågått ca en kvart var lektionen slut och pojken skulle gå till ett annat rum för att ha rytmik. Läraren reste upp pojken och förde honom genom rummet och ställde honom med hans båda händer på var sin sida om dörrposten. Därifrån skulle han själv kunna hitta till rytmikrummet. Då hände följande: Pojken släpper taget om dörrposten och börjar istället, trevande efter väggen, gå tillbaka in i rummet. Han kom fram till mig som stod blickstill, rädd. Han tog min högra hand och kände på den en stund med båda sina händer, därefter fick han tag i min vänstra hand som han kände länge på, han fingrade speciellt på klockan och ringen som jag bär på vänster hand. Efter vad som tycktes en evighet släppte han och gick vidare till min följeslagare som ju var en person från skolan. Henne kände han på händerna en kort stund som om han kände igen henne och därefter gick han tillbaka till min vänstra hand och undersökte den ytterligare. Sedan gick han efter väggen tillbaka till dörrposten och iväg ut.

För mig var detta en helt omvälvande upplevelse. Pojken hade alltså uppfattat att två personer kommit in i rummet. Han ville veta vilka och han visade att jag var en ny och okänd person medan den andra kvinnan var någon han kände. Han försäkrade sig också om att han skulle kunna komma ihåg mig till ett annat tillfälle. Han visade alltså nyfikenhet, kontaktbehov, initiativ och självständighet förutom en förmåga att förstå vad som händer som verkade närmast övernaturlig. Hur kunde han veta?

Denna episod fick mig att inse att också dövblinda barn har stora möjligheter att utvecklas om de bara får chansen. Den fick mig också att acceptera Barbros propå om att hjälpa till med analys av

den språkliga kommunikation som försiggick mellan hörande personal och dövblinda barn på Ekeskolan. En viktig orsak till Barbros önskan var att personalen inklusive hon själv kände att det fanns språkliga brister hos personalen som höll kvar barnen på ett utvecklingsstadium de borde ha lämnat. Man tyckte sig vara skickliga i att få igång den tidiga utvecklingen till nyfikenhet, självständig rörlighet och en begynnande språklig kommunikation. Men den vidare, framförallt språkliga, utvecklingen lyckades man sämre med även hos barn som verkade ha goda resurser.

När sedan Barbro och jag gick igenom videoinspelningar av pojken Lars från tidig ålder och fram till den situation jag just beskrivit stod det klart att personalens farhågor direkt kunde bekräftas. Man hade gjort ett fantastiskt arbete med Lars som liten. Han kom till skolan första gången som ett litet ångestpaket. Han föddes utan öron, ögon, näsa och överkäke. Han hade därför vistats på sjukhus långa perioder för plastikkirurgiska åtgärder under sina första levnadsår. Han hade alltså upplevt mycket fysisk smärta förutom separation från föräldrarna.

De första inspelningarna visar också ett barn i smärta som inte vill tillåta någon fysisk beröring. Han ville bara ligga på rygg och vara ifred. När man började arbeta med honom inriktades allt på att ge honom trygghet i tillvaron. Hans assistent gjorde detta genom att erbjuda sin egen kropp som sköld mot allt farligt. Hon hade honom i knät eller framför sig med hans rygg mot sin kropp i alla övningar som gällde att krypa eller ta i föremål eller känna på olika temperaturer, texturer och konsistenser. Detta att hon ingick i symbios med honom gav honom både trygghet och levnadsmod. Man ser på en inspelning bara några år efter det första tillfället en liten glad grabb som klättrar själv uppför en ribbstege till högsta ribban och sen tar sig i sidled på högsta delen av tre ribbstegar för att sedan åka kana nerför en gymnastikbänk ner till golvet.

Assistenten arbetar också med att benämna föremål med tecken. Hon har även då pojken i knät och sina armar runt honom. Med sina händer över hans hämtar hon föremål som han känner på och sedan formar hon hans händer till teckenformer och utför ev rörelse med hans händer. Det ser helt rimligt ut. Det är inte fråga

om en dialog utan just ett symbiotiskt undersökande och benäm-
nande. Pojken är då i förskoleåldern.

När vi sedan tittar på inspelningar av färskare datum på Lars och andra skolbarn i kontakt med lärare och assistenter ser vi samma sak och nu verkar det snarast konstigt. Det typiska mönstret är att läraren håller i barnets händer och formar eller försöker forma dem till tecken. Alla tecken som fordrar kroppskontakt förläggs på barnet kropp även om det är läraren som yttrar sig. Barnet försöker ofta värja sig så läraren måste hålla i ganska hårt. När läraren släpper drar barnet upp händerna i höjd med axlarna och med hårt knutna nävar. Det syns tydligt att barnen inte vill släppa till sina händer men att de tvingas göra det.

För mig som språkvetare ter det sig onaturligt att språkutveckling och kommunikation och dialog skulle kunna tvingas fram. Det teckenspråk som läraren ändå åstadkommer ser svårt och klumpigt ut. Det är nästan omöjligt att forma en annan människas händer till distinkta handformer. Att det är svårt leder också till att man inte säger mer än nödvändigt.

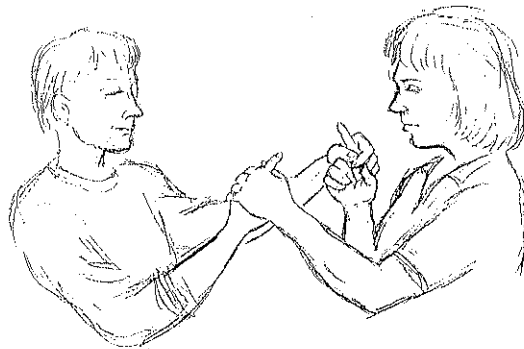
Det som sägs blir också mycket torftigt. Det handlar nästa bara om att antingen benämna föremål som vi såg i undervisningssituation ovan eller att tala om för barnet vad han ska göra som NU SKA DU ÄTA; NU SKA DU BADA osv. Det saknas också iakttagbara skillnader mellan t ex påstående och fråga. Om vi tittar och lyssnar på banden kan vi höra att läraren med röstens ibland formulerar frågor men det saknas manuella signaler och barnet uppfattar tydligen inte någon frågeform och svarar alltså inte. Det att tecknen förläggs på barnets kropp gör också att skillnaden mellan talare och lyssnare, mellan jag och du, suddas ut. Det finns ingen dialog utan allt är en slags monolog av påståendesatser huvudsakligen styrda av läraren.

Ändå kan vi se att pojken försöker berätta. En filmsekvens visar hur han leker med en gunga och bli stöter gungan så att den på återvägen slår honom i höften. Litet senare på samma band kommer en person som inte sett leken och vill prata med honom. Lars försöker med gester visa att gungan slagit honom flera gånger i höften. Han blir inte förstörd men han försöker ändå många

gångar. Det tyder på en stark vilja att berätta som slår igenom trots att han måste ha blivit frustrerad många gånger av att inte bli förstådd.

Vuxna dövblindblivna

Om man tittar på hur vuxna dövblindblivna använder teckenspråk så ser det helt annorlunda ut (Mesch 1994). De erbjuder varandra sina händer; den ena under motpartens ena handflata och den andra handen över motpartens handrygg. Handen under fungerar då som huvudsakligen prathand medan den andra handen blir lyssnarhand (se teckningen). Kommunikationen är helt ömsesidig och frivillig. Prathanden kan också lämna feedback under lyssnandet dvs prat-handen kan säga små kommentarer som 'jaså', 'nä', 'roligt', 'va?' och liknande som gör att samtalet flyter. Självklart lägger de tecknen på sin egen kropp.



Ritad av Nils Forshed

Dövblindblivna teckenspråksanvändare har tidigare i livet sett och då använt det vanliga visuella dövas teckenspråk (Bergman 1987, 1992). De har alltså lärt sig språket under helt andra omständigheter än de barn som föds utan syn och hörsel. Kunde det språket användas också med dövblinda barn? I diskussioner med bl a personalutbildare från NUD (Nordisk Uddannelsescenter for Døvblindepersonale i Dronninglund, Danmark) framkom stark skepsis inför ett sådant förslag.

Eftersom vuxna dövblindas teckenspråk av sina användare helt naturligt anpassats till dövblindas kommunikationsvillkor menade

vi att man borde försöka låna så mycket som möjligt därifrån för att förbättra kommunikationen. Därför föreslog vi för personalen att dom skulle sluta teckna med barnens händer och istället erbjuda tecken för barnen att avläsa med handflatan. De skulle också flytta hem tecknen till sin egen kropp och dessutom lyssna, dvs med lätt beröring på barnets händer visa att de var beredda att ta emot tecken om barnet ville säga något.

Flera i personalen kände på en gång att detta lät bra och ändrade sitt sätt att teckna. De kunde efter bara några veckor rapportera att samspelet fungerade bättre. Flera barn som fick prova det nya sättet visade snabbt att de ville samspråka. Händerna som förut låsts vid axlarna åkte fram och barnen började aktivt söka de vuxnas händer. Det blev helt enkelt mycket mer språk. (Men fortfarande långt ifrån rikt eller lättflytande.)

För Lars kom denna förändring väl sent. Han var ca 16 år och även om vi ser en klar utveckling hos honom så är vår känsla att tio viktiga år gått förlorade. Erfarenheterna skulle dock komma yngre barn tillgodo.

Ny generation – Johan 4 år

Det tog oss drygt fem år att förstå och beskriva vilka misstag som begåtts i samvaron med Lars. Av den anledningen dröjde det fram till år 1993 innan ett nytt litet barn fick glädje av våra insikter. Johan föddes 1990. Han är helt blind från födseln. Möjligen hörde han lite under sina första två år men inte så att någon talspråksutveckling förekom.

Johans föräldrar och personal har videofilmats sedan han var två år. Filmerna har analyserats tillsammans med de vuxna som därmed kontinuerligt kunnat observera såväl hans utveckling som sitt eget beteende. Johan har aldrig bemötts med tvång och man har aldrig försökt forma hans händer. Han har erbjudits kroppskontakt, handkontakt och tecken. Han har aldrig behövt värja sig utan är tvärtom ett barn som aktivt söker efter både saker och människor

med sina händer. Han tar sig fram på egen hand i miljöer han är bekant med, hemmet och dagis. Han verkar trygg.

Han förstår ett ganska stort antal tecken och använder en del själv. Dels har han några tecken som han hittat på och som omgivningen förstår men också ett antal konventionella. Det är inte alltid han blir förstådd men tillräckligt ofta för att han inte ska ge upp försöken. Vi kan säga att Johan vid fyra års ålder befinner sig i en språklig utvecklingsfas liknande den Lars uppvisade i fjorton-femton års åldern. Det gäller alltså nu att ge Johan det Lars inte fick.

Om vi först tittar på vad Johan får så kan vi iaktta följande. De tidigaste inspelningarna visar en vokal interaktion som så småningom försvinner. Johan i två års ålder engageras av vuxna i vokal turtagning som ser ut att antyda att han hör lite. Om dessa vokala protodialoger (växelvisa vokaliseringar) mellan Johan och den vuxne verkligen bygger på auditiv feedback är oklart. Johan och den vuxne är så nära varandra att såväl vibrationer som varm utandningsluft från den vuxna kan utgöra tillräcklig feedback. Det förekommer sådana vokala signaler även från helt döva barn i denna tidiga ålder. Helt oavsett vad detta säger om ev hörselrest så innebär de att ett tidigt turtagande etableras.

Det vokala samspelet kompletteras av ett taktilt samspel som något år senare fullständigt dominerar. Dvs den vuxne fortsätter visserligen att vokalisera och även tala men Johan svarar endast på taktila signaler. Det taktila samspelet består av bland annat rörelselekar, undersökande med händer och fötter, gemensam manipulation av föremål, och "teckenjoller". Dessutom förekommer en mängd aktiviteter som helt styrs av den vuxne och en del aktivitet som Johan företar sig helt själv.

Rörelselekar

Rörelselekarna innebär ofta också turtagning. Det kan vara att Johan står i den vuxnes knä och med hennes hjälp gungar fram och tillbaka, den vuxne slutar och Johan vill fortsätta, han visar med sin kropp att han vill gunga och den vuxne hjälper till igen och slutar. Sekvenser av denna rörelse ersätts efter en stund på Johans

initiativ med en rörelse från sida till sida och samma mönster upprepas. Den här sortens rörelselekar fungerar bra med olika vuxna därför att Johan tydligt kan visa vad han vill.

Undersökande

När Johan undersöker saker börjar han ibland först med ena foten. Det ser ut som att foten är mindre ömtålig än händerna. Foten använder han också för att få taktil feedback på vuxnas blotta närvaro. Han håller gärna foten på den vuxne när han använder händerna till undersökning. Något som vi ser ansatser till är att den vuxne följer med med sina händer när han undersöker. Kanske borde den vuxne ta initiativ att undersöka med sina händer och låta honom följa med, dvs i stället för att försöka lägga hans händer på föremål skulle den vuxne själv utforska med sina händer och han kan följa med med sina. Barnet måste själv bestämma när och vad han vill undersöka.

Manipulation av föremål

Gemensam manipulation förekommer. En videosekvens visar hur mamma tar nappen från Johan och stoppar den i sin mun, han tar tillbaka den, hon tar den osv... och efter en stund tar han nappen från sin mun och stoppar den i hennes. Då är det inte bara turtagning utan också rolltagning som är en annan viktig förutsättning för språkutveckling. Sådan turtagnings-rolltagningsaktivitet kan säkert också utvidgas till flera situationer som matning, påklädning osv. I dessa tre olika sorters aktiviteter ser man hur vuxna är väldigt försiktiga med hans händer. Det finns bara enstaka exempel på att vuxna gör något med hans händer, huvudsakligen erbjuder de honom sina och han tar också själv i deras händer både för att undersöka och för att signalera olika önskningar. Ibland finns dock exempel på att man onödigt ofta torkar hans händer t ex när han äter. Det ser aningen brutalt ut.

Han har också mycket känsliga fingertoppar. Vid ett tillfälle observerade jag hur han tog ett hårstrå från huvudet och lekte med det mellan högerhandens fingrar en lång stund. Själv kan jag

knappt uppfatta ett enda hårstrå med fingrarna om jag inte drar i det.

Teckenjoller

Johan verkar också jollra med händerna, Vi ser upprepade sekvenser av gester utan identifierbara betydelser. Han får dock inget svar på detta. Om vi har rätt och hans handrörelser faktiskt har samma funktion som joller (som ett förstadium till språk) skulle den vuxne med sina händer dels genom lätt beröring bekräfta att han är sedd dels kanske också gå in och svara med eget joller genom att i barnets hand imitera samma rörelse, dvs jollra tillbaka som vi gör med hörande barn.

Inte heller får han egentligen taktila svar på sina få meningsfulla gester. Han har en gest som betyder "kom hit" På den får han svaret att den vuxne kommer men inte något med den vuxnes hand som visar att hon just uppmärksammar gesten. Likaså har han en gest som verkar uttrycka stor tillfredsställelse. Inte heller på den får han något svar. För att han ska uppmuntras att uttrycka sig behöver han självklart handsvar på sina gester.

Vuxnas röst

Alla vuxna runt Johan pratar mycket med rösten. Möjligen är de lurade av Johans tidiga vokaliseringar att tro att han kan uppfatta ljud. Men det är också så att de uttrycker mycket känsla i rösten och i orden. Förmodligen har deras bristande taktila uttrycksförmåga gjort det nödvändigt att istället prata, men resultatet är att de lurar sig själva att tro att Johan uppfattar hur fin de tycker han är. Den stora faran med att tala och teckna samtidigt är ju att man tror att man tecknar det man säger.

Andras känslor

De känslouttryck som ändå finns är dels i form av mjuka beröringar, dels i att man kramar honom och busar lite hårdare med honom. Det räcker säkert i den tidiga förspråkliga perioden men blir med tiden, när han kommit längre, känslomässigt torftigt.

Vi tror att redan under denna tidiga period bör den vuxna benämna (med tecken) de företeelser man gemensamt undersöker och också ge namn för personer som är med. Man bör också med tecken börja ge uttryck för känslor, både de som gäller honom och de som gäller en själv

Johan får veta att han äter, dricker, kissar, badar och sover men inte att andra också gör det. Han får kunskap om olika föremål och företeelser i omgivningen men han får för lite information om andra människor. Det beror säkert delvis på bristande teckenförråd hos vuxna men också på en rädsla för att information skulle förvirra honom. Det vi ser på video är inte att han verkar förvirrad. Däremot finns uppenbara risker att hans nyfikenhet avtar. Samspelet som fungerar fint när han är liten kan bli för innehållsfattigt när han är större. Detta att ge samvaron mer innehåll ställer krav på en teckenspråksfärdighet hos både föräldrar och personal som jag vet med dagens snåla utbud av teckenspråksutbildning är helt orealistisk. Vad jag försöker här är att beskriva hur det borde kunna vara.

Johan har under sina första år både blivit sedd av mammas händer och fått hennes respekt för sina. Han verkar helt trygg i att använda sina händer även om han ofta visar försiktighet och t ex undersöker med foten innan han gör det med handen. Han har däremot inte fått svar på sitt joller eller taktila svar på sina meningsfulla gester. Vi tycker också att han borde fått veta mer om sina medmänniskor.

Tidig dialog: form och innehåll

Jag vill i det följande diskutera hur förelöpare till centrala språkliga funktioner som predikation och referens kan urskiljas redan i mycket tidig kommunikation dels också redovisa hur dessa borde kunna stimuleras hos det dövblinda barnet.

Ömsesidighet i formen

Redan den allra första stunden efter födelsen kan man hos små barn se en vilja och en förmåga till samspel (Kugiumutzakis 1985). Ett helt nyfött barn kan imitera ansiktsuttryck som t ex en utsträckt tunga om bara ansiktet hålls tillräckligt nära den nyfödda. Att babyn imiterar betyder dels att den kan känna igen och identifiera en annan människas kropp med sin egen, den vet att den röda köttklumpen som sticker fram är samma sak som det den själv har i munnen. Men också en vilja att bidra genom att göra samma rörelse som den uppfattar hos den andra. Redan tidigt kan man också konstatera att barn tolkar ansiktsuttryck, röstläge och kroppsrörelser hos mamman. En två månaders baby ler och kuttrar när mamma ler och kuttrar men uppvisar tydliga tecken på obehag ifall mamman visar ett stelt och allvarligt ansikte. Sådant beteende hos en normal mamma kan för övrigt bara påvisas när forskare tillhållit mamman att inte le. Normalt är mamman helt styrd av barnet så att hon obönhörligen ler mot sitt leende barn. Barnet styr samspelet i mycket hög grad redan under de allra första månaderna. Det tidiga samspelet är helt inriktat på ögonkontakt och ömsesidig total uppmärksamhet på varandra. Mor och barn utbyter mimiska uttryck, uppvisar stor temporal koordination i kroppsrörelser och vokalisering. Man går upp i varandra som i en stor passion*. Förhållandet är i hög grad symbiotiskt. (Se Preisler 1987 för en litteraturgenomgång av tidig kommunikation.)

Ömsesidigt innehåll

Det ömsesidiga består ju inte enbart av en form för turtagningsdialog utan innebär ju samtidigt växelvisa egna bidrag av innehåll. I det tidiga samspelet är detta innehåll i hög grad förutsägbart. Det är givet av det symbiotiska förhållandet. Det barnet uttrycker handlar helt om det egna tillståndet: förnöjsamhet, missnöje, trötthet osv. Det mamman uttrycker handlar också om barnet: kärlek oro medkänsla osv. Allteftersom barnet utvecklas till en egen person blir de egna utsagorna från såväl barnet som partnern alltmer självständiga och mindre förutsägbara.

* Tack till Gunilla Preisler för metaforen "kärleksförhållande" om förhållandet mellan det späda barnet och dess vårdnadshavare (pers. kom.).

Att barnet kan uttrycka sig självständigt redan under första levnadsåret med gester, kroppspråk och vokaliseringar finns beskrivet av t ex Trewarten & Marwick (1986) och Halliday (1975). Barnet kan också tidigt tolka mammans uttryck. Jag vill alltså se t ex den äcklade minen hos det lilla barnet som vid tre månaders ålder spottar ut morotspuen som en förelöpare till det språkliga fenomenet predikation (utsaga).

Gemensam uppmärksamhet

Från ca tremånaders ålder börjar barnet utvidga den kommunikativa repertoaren, dels genom att följa mammas blickriktning när hon tittar bort från barnet: mor och barn etablerar gemensam uppmärksamhet på något annat än varandra, dels också med att sträcka sig efter och gripa föremål; barnet börjar sin orientering utåt i omvärlden. Det rudimentära turtagningsmönster som finns redan från födelsen utvecklas nu till att omfatta allt mer komplicerade gestuella och vokala protodialoger. Vid ca 8-9 mån ålder kan det förekomma långa vokala samtal utan innehåll men med tydlig dialogform. I den åldern används också meningsbärande gester både till och av barnet. Vidare börjar barnet förstå funktionen hos pekning även om den till en början måste åtföljas av blickriktning. Pekfunktionen leder i sin tur så småningom till att barnet kan uppfatta ett språkligt uttryck som utpekande dvs referentiellt (benämmande). Detta brukar inträffa efter ett års ålder. Den utveckling som började med att barnet följer mammas blickriktning är då färdig (Bruner 1974/75). Det språkliga uttrycket kan nu räcka för att etablera gemensam uppmärksamhet på ett fenomen, en annan människa, en sak eller en händelse.

Om lekkamrater

En viktig del i orienteringen ut från de närmaste vårdnadshavarna är andra barn. Redan mycket små barn visar intresse för andra i samma storlek. Under andra levnadsåret kan barn kommunicera med stor koncentration med andra barn. I mina studier av döva barns tidiga teckenspråk framstod närvaron av döva lekkamrater som den viktigaste stimulansen för den språkliga utvecklingen. Barnen tog efter något äldre barn med mer avancerat teckenspråk

men inte de egna, hörande föräldrarna som då var nybörjare i språket (Ahlgren 1980).

Små barn i familjer som flyttat från en landsända till en annan plockar ju upp en ny dialekt i sandlådan även om föräldrarna behåller sin.

Dövblindfödda då?

För dövblinda barn finns synen i händerna. Ömsesidighet betyder då handkontakt. Inte bara att barnet känner på mig - ser mig utan lika mycket att mina händer känner på barnet - han blir sedd. Gemenskap är att vi med händerna berör samma saker. Först när såväl ömsesidighet som gemenskap etablerats kan språklig kommunikation utvecklas dvs först när kommunikation finns kan språk utvecklas. Ömsesidigheten är svårare än gemenskap med det dövblinda barnet. Det är där synen blir ett hinder för oss. Vi ser barnet med ögonen men barnet vet inte att han blir sedd. Vi talar om barnet men inte om oss själva. Passionen kan finnas där men med bara en aktör - barnet.

För ett barn som lider (Lars första år) är ömsesidighet kanske inte möjlig. Kanske måste då gemenskap dominera totalt. Ett lidande barn kan nog inte mobilisera resurser att samspela, att visa intresse för motparten. Så fort barnet känner trygghet behövs ömsesidighet.

Vanliga barn får veta mycket om personer i sin omgivning. De hör oss sucka eller nynna, de ser oss rynka pannan eller le. De visar med egna ljud och mimik intresse för oss. Det dövblinda barnet behöver få detta informationsutbyte språkligt. Problemet är att vi har svårt att uppfatta de signaler för intresse som det trygga dövblinda barnet ger med sina händer eller t o m att vi inte förväntar oss något intresse från det dövblinda barnet. Det ser ut som om åtminstone personal utgår ifrån att barnen är intresserade av saker (eller att man kan locka fram ett sånt intresse), att man kan ha gemensam uppmärksamhet riktad mot saker men inte att barnet skulle kunna ha ett intresse för personen. Ännu mindre att barnet skulle ha ett intresse för andra barn. Dövblinda barn får

alltså inga lekkamrater vare sig bland vuxna eller bland andra barn.

Risken är därmed stor att barnet upplever passionen i gemenskap med mamman men inte ömsesidigt. Han känner sig älskad men får inte älska tillbaka. Och därefter en opassionerad gemensam uppmärksamhet på sig själv och saker i omgivningen också den utan ömsesidighet. Har man varken kärlekspartner eller lekkamrater finns det ingen anledning att säga något. Den expressiva språkförmågan får inte en chans att utvecklas.

Detta betyder också att hela attacken på att lära sig teckna taktillt att lära sig ett nytt språk blir fel. Vi vuxna lär oss att teckna inte för att vi har något på hjärtat utan för att barnet ska säga något. Inte för att vi vill uttrycka oss utan för att barnet ska göra det. Då är det ju logiskt att använda barnets händer, det är ju han som ska prata även om redskapet är mitt. Det förstärker ensidigheten och leder till ett auktoritärt beteende. Språket handlar visserligen om barnet men det är den vuxne som bestämmer vad barnet ska säga.

Att man ändrar detta sätt att teckna till att istället använda sina egna händer i barnets handflata är ett steg på rätt väg men det räcker inte. Vi måste också ändra det språkliga innehållet (från att allt ska handla om barnet och omgivningen) så att mer handlar om oss själva och vad vi upplever och låta barnet välja när han vill säga nåt om sig själv.

Händernas betydelse

Jag menar att dövblinda barn "ser" med händerna, det betyder att händerna är hans ögon och vi ska behandla dem med samma försiktighet och respekt som vi visar ett seende barns ögon. Vi har sett hur dövblinda barn utvecklar starkt motstånd mot att man försöker forma deras händer. Det blir inte svårt att förstå om man tänker sig att de upplever att vuxna ständigt försöker peta i deras "ögon". De blundar helt enkelt när de kniper ihop händerna hårt i höjd med axlarna. Det dövblinda barnets händer verkar vara mycket känsliga. Leken med ett enda hårstrå tyder på det. Jag tror

det också är viktigt att så tidigt som möjligt låta barnet bestämma när han vill tvätta händerna eller torka av dem.

Att barnens händer är deras ögon betyder också att de måste få känna att våra händer också är ögon. Då måste händerna vara något man erbjuder för att lyssna och meddela.

Det räcker inte att vi med våra ögon ser barnet utan vi måste visa med våra händer vad vi ser. Det räcker inte heller att vi uppfyller barnets behov som vi tolkar dem visuellt. Vi måste också taktilt visa barnet vad vi uppfattar när vi tar emot tecken eller andra signaler från honom. Vi måste visa med våra händer att vi lyssnar, väntar på svar och att vi finns där. Barnet kan inte veta att vi ser med våra ögon utan behöver bekräftelse av våra händer. Detta gäller också den ickespråkliga kommunikationen.

Samtidigt måste vi vara försiktiga och inte tvinga oss på. Barnet måste själv välja om han vill lyssna och om han vill meddela något. Om barnet själv får välja försvinner också anledningen att anta att för mycket information förvirrar. Han behöver ju inte lyssna annat än när det känns meningsfullt. Våra händer måste erbjudas till något som är meningsfullt och lustbetonat och inte till något tvingande och kravfullt. Vi måste också ge så mycket information så att det finns anledning att vara nyfiken på vad som kan komma från våra händer. Information om oss och inte bara om föremål och aktiviteter som har direkt med barnet att göra.

Vi vet alltför lite om hur ett dövblint barn uppfattar sin verklighet. Vi kanske aldrig kan ens ana vilken verklighet barnet lever i. Det enda vi kan vara säkra på verkligen förenar våra verkligheter är just behovet av rik kontakt med andra människor.

Mycket, ömsesidig taktil kontakt är naturlig för oss med små barn. Här gäller det att ha mycket taktil kontakt även med det växande och vuxna barnet. Det kan kännas besvärande att ha en femton-åring fingrande i ansiktet på en men om det är enda sättet för femtonåringen att se så får man ta det.

Slutord

Det finns hos omgivningen en slags rädsla för överstimulans eller kanske rättare en ängslan att för mycket språk skulle göra just dövblinda barn förvirrade. Den ängslan förstärks kanske av att man fortfarande inte känner sig helt trygga i sitt eget teckenspråk. Helt klart är att föräldrar och personal fortfarande inte får tillräckliga möjligheter att utveckla sin teckenspråksfärdighet. Jag skulle så önska att man kunde ordna kurser med vuxna dövblinda som lärare framförallt för föräldrar och personliga assistenter till dövblinda barn. Det gäller ju lika mycket för dem som för andra språkinlärare att man behöver vuxna samtalspartners för att verkligen kunna utveckla sina färdigheter. Ett språk som bara uppfattas som ett sätt att hjälpa barnet till utveckling är inget riktigt språk. Jag tror också att föräldrar kan lära sig mycket av att se att man kan klara mycket i sitt liv utan syn och hörsel även om självklart det faktum att de vuxna dövblinda har sett gör deras situation annorlunda än barnens. En hel del är dock gemensamt oavsett om man har sett eller inte. Det mest gemensamma är kommunikationsvillkoren och händernas betydelse för all varseblivning.

För värdefulla synpunkter på form och innehåll i denna artikel vill jag tacka Brita Bergman.

Referenser

Ahlgren, I. (1980) Döva barns teckenspråk, FoT VII

Bergman, B. (1987) Introduktion till teckenspråk. Leksand: SDR-video.

Bergman, B. (1992) Teckenspråket - ett svenskt minoritetsspråk, FoT XVII.

Bruner, J.S. (1974/75) From communication to Language. A Psychological Perspective. *Cognition* nr 3(3) pp 225-287

Halliday M.A.K. (1975) *Learning How to Mean* London: Edward Arnold

Kugiumutzakis, J. (1985) Imitation in Newborns 10 - 45 minutes old. *Uppsala Psychological Reports* No. 376

Mesch, J. (1994) Dövblindas teckenspråk. En pilotstudie FoT XVIII

Preisler, G. (1987) *Den tidiga kommunikationen spädbarn - vårdare.* Stockholms universitet, psykologiska institutionen Rapport nr 53

Trevarthen, C. & Marwick, H. (1986) Signs of Motivation for speech in Infants, and the Nature of mother's support for Development of Language. I Lindblom, B. & Zetterström, R. (red) *Precursors of early Speech* Stockholm: Wennergren International Symposium Series 44

I serien FORSKNING OM TECKENSPRÅK (FOT) har hittills följande nummer utkommit:

I	1976	Ahlgren, I:	Rapport om planering och förarbete i projektet "Tidig språklig kognitiv utveckling hos döva och gravt hörselskadade."	32 sid.	25:-
*II	1978	Bergman, B:	The first national symposium on sign language research and teaching.		
		Ulfsparré, S:	Teaching sign language to hearing parents of deaf children.		
		Ahlgren, I:	Early linguistic cognitive development in the deaf and severely hard of hearing.	15 sid.	
*III	1979	Bergman, B:	Dövas teckenspråk - en inledning.	43 sid.	
*IV	1978	Bergman, B:	Current developments in sign language research in Sweden.	7 sid.	
*V	1979	Ahlgren, I:	Om språkutveckling hos hörande och döva.	12 sid.	
VI	1980	Ahlgren, I:	Projektet "Tidig språklig kognitiv utveckling hos döva och gravt hörselskadade.": Arbetsätt och erfarenheter. Döva barn och vuxna döva.	28 sid.	25:-
VII	1980	Ahlgren, I:	Döva barns teckenspråk.	26 sid.	20:-
VIII	1982	Wallin, L:	Sammansatta tecken i svenska teckenspråket.	27 sid.	25:-
IX	1982	Ozolins, B:	Lördagsskolan 1977-1978	20 sid.	20:-
X	1982	Bergman, B:	Teckenspråkstranskription.	43 sid.	25:-
*XI	1982	Bergman, B:	Sign Typology.	21 sid.	
			Verbs and Adjectives: Some Morphology Processes in Swedish Sign Language.	13 sid.	
			On Localisation in the Swedish Sign Language.	13 sid.	
			Några satstyper i det svenska teckenspråket.	17 sid.	
XI:2	1982	Bergman, B:	Några satstyper i det svenska teckenspråket.	17 sid.	20:-
XII	1982	Svartholm, K:	Döva och samhällets skrivna språk. En forskningsöversikt och en tillbakablick.	70 sid.	40:-
XIII	1984	Ahlgren, I:	Döva barn och skriven svenska.	43 sid.	30:-

*XIV	1984	Bergman, B:	En jämförelse mellan dynamiska och statiska satser i svenska och teckenspråk. 14 sid.	
		Bergman, B & L, Wallin:	Verb och adjektiv: Några morfologiska processer i svenska teckenspråket. 12 sid.	
		Ahlgren, I:	Persondeixis i svenska och i teckenspråk. 11 sid.	
XV	1987	Thurén, L:	Döva i Sverige - en delkultur? 22 sid.	20:-
XVI	1989	Hedberg, T:	Persontecken. Deras härkomst, bildnings-sätt och användning. 63 sid	35:-
XVII	1992	Bergman, B:	Teckenspråket – Ett svenskt minoritetsspråk 13 sid	15:-
XVIII	1994	Mesch, J:	Dövblindas teckenspråk. En pilotstudie 26 sid.	30:-
XIX	1995	Bergman, B:	Manuell och ickemanuell negation i svenska teckenspråket. 19 sid	20:-

VIDEOGRAM

I	1981	Bergman, B & L-Å, Wikström:	Svenska handalfabetet och bokstaverade tecken. (Svartvitt, utan ljud) 49 min. Kopieringskostnad 150:- plus kassettkostnad	
			Tryckt supplement till Videogram I med innehållsbeskrivning. 15 sid.	10:-
II	1985	Wallin, L:	Icke-manuell anaforisk referens i svenska teckenspråket. (Färg, med tolkning till svenskt <u>eller</u> engelskt tal) 126 min. Kopieringskostnad 150:- plus kassettkostnad	
			Tryckt supplement till Videogram II med innehållsbeskrivning. 11 sid.	10:-
			Printed supplement for the video 'Non-manual anaphoric reference in Swedish Sign Language'. 12 pp.	10:-

Nya häften i FOT-serien aviseras i de nordiska dövtidningarna. Beställningar sänds till: Stockholms universitet, Institutionen för lingvistik, 106 91 Stockholm.
(Tel. 08 - 16 23 47; texttelefon 08 - 15 81 13)
Faktureringsavgift och porto tillkommer.

Häften får kopieras under förutsättning att också omslagssidan kopieras.

* Numret är slut.

ÖVRIGT

- Ahlgren, I & B Bergman (eds): Papers from the first international symposium on sign language research. Leksand: SDR, 1980. 299 pp. 30:-
- Ahlgren, I & H Björneheim: Tvåspråkighet och dövlararutbildning.
Ahlgren, I: Lingvistik och språkundervisning. Särtryck ur Nordisk tidskrift för dövundervisningen, nr 1, 1981. 17 sid. 10:-
- Bergman, B: Studies in Swedish Sign Language (Sammanfattning av FOT nr III, X och XI) 1982. 30 sid. 20:-
- Brennan, M: Word Formation in British Sign Language. University of Stockholm 205 pp. 75:-